

Slätterängarna med våtmarken i landskapsbilden

En oas i den biologiska öknen

Text: Bengt-Åke Jansson Bilder: Ove Eriksson

Svänger du av väg E20 och följer Nossans vindlande dalgång till Fåglum möts man av ett landskap som har bebotts av människor i tusentals år. Hällristningarna på vänster sida vägen berättar om människornas önskan om att marken skall vara fruktsam och ge goda skördar. En önskan som i dagens jordbruk inte ställs till gudarna utan till kemiindustrin. Svänger man sedan höger i Fåglum och kör någon kilometer mot Baltorp ser man att bönen har blivit besvarad. Stora vidsträckta fält med spannmålsodling sträcker sig på båda sidor vägen. Inte ett odlingshinder i form av stenmurar eller åkerholmar kan upptäckas. Frodiga bestånd av åkertistel dyker upp i trädan annars knappast en endaste blommande ört på varken åker eller vägren.

Då plötsligt möts man av en blommande vägren som leder upp mot ett rött hus på en bergknalle. Stenmurar och oxlar mot skogskanten och en damm med rikt fågelliv. Stenskvättan flyger upp från en sten bredvid vägen. En liten flock hämplingar drar iväg till närmaste träd. Varför träffar man på dessa arter just här? Svaret heter Ove Eriksson.

Sommarkväll i naturbetesmarken

Vi har kommit till oasen i öknen.

Här styckade Ove och Rose-Marie av en tomt för bostadshuset. Senare införlivades resten av gården med socknens både bästa och sämsta åkermark. Att även den sämre marken kom med är bra säger Ove för det är den marken som är den bästa när det gäller biologisk mångfald. Framtiden bestod i ett eget byggt hus samt hagar för hästarna att beta i, men framtiden bestod också i en dröm om blommande ängar och hagmarker.

Som naturfotograf hade Ove sett hur landskapet förändrats i en allt snabbare takt. De små åkerlapparna i skogskanten hade planterats med gran och de betande korna försvann från gård efter gård. Med slåttern och betet försvann också de rika örtesängar som besjungs i sommarpsalmen. Insektslivet utarmades och fåglarna försvann. I vetenskapen om denna förändring väcktes tanken på att försöka återskapa något av den mångfald som en gång fanns.

Här har jag stämt möte en måndagskväll i början av juli månad med Ove Eriksson för att få en guidning i ett landskap som jag inte trodde fanns kvar i Essunga kommun. Från förstubron skådar vi ut över cirka en hektar ängsmark. Här fanns en igenväxande beteshage 1981 när vi flyttade hit berättar Ove.

Lilla våtmarken vid ån Nossan. Innan sänkningen av på 1890-talet hade ån ca 4 meter högre vattennivå. Vattennivån troligen högre än dagens våtmarksnivå.

Gran och slybuskar hade beskuggat marken och floran var i stort sett trivial. Något enstaka bestånd av svinrot och en ensam klockgentsiana berättade dock något annat. Ove beslutade sig för att försöka öka förutsättningarna för ängsfloran genom att röja upp och vårda marken. Nu började ett projekt som varat i över trettio år och aldrig kommer att bli färdigt. En ängsmark måste vårdas säger Ove. Slåttern får ske först när örterna blommat och fröat av sig. Vidare måste marken vara mager, gödning av alla de slag är absolut förbjudet. Det räcker inte med att fälla buskar och träd, de måste fraktas bort med barr och blad annars göder de marken och gynnar högt gräs som kväver den önskade floran.

Ove berättar entusiastiskt om hur snabbt marken svarade, redan andra sommaren dök slåttergubbe och granspira upp. Granspirefrön måste ha legat i marken för någon växtlokal här i närheten vet jag inte om säger Ove. Från att första åren endast haft någon enstaka planta finns granspiran nu överallt. Du måste visa mig säger jag då jag aldrig sett denna ört.

Du står i ett bestånd så böj dig ner så ser du säger Ove, det är dessa blad som är granspira. Längre ner kommer du att få se exemplar som blommor.

Granspira förekommer sällsynt i södra och mellersta Sverige, men saknas helt i flera landskap. Den växer på fuktig gräsmark, i bedar och betesmarker och är vanligare i landets västra delar. *Granspira* Första fynduppgift publicerades i Rudbecks *Hortus Botanicus* år 1685 (Nordstedt 1920).

Bastardsvärmare (*Zygaenidae*) är en familj i insektsordningen fjärilar som innehåller omkring 1 000 arter. De är dagflygande och har färgstark metallglänsande teckning, ofta i blått och rött men även andra färger förekommer. Både larv, puppa och den fullvuxna fjärilen är giftiga. Giftet, vätecyanid, kommer från växterna som larven äter. Värdiväxt för larverna är bland annat käringtand och ängssyra. De vuxna fjärilarna kan ofta ses på väddväxter.

Vikipedia

Alkonblävinge (*Maculinea alcon*) är en fjäril i familjen juvelvingar. Arten förekommer från europeiska fastlandet österut bort till Sibirien och Mongoliet. I Norden finns den enbart i Sverige och Danmark. Som de flesta juvelvingar utsöndrar den som larv ett ämne som uppskattas av myror, i synnerhet släktet *Myrmica*. Den använder som värdiväxt vanligen någon *Gentiana*-art

Vikipedia

"Hela växten är besk, nästan som Centaurium (Erythræa). Fordom brukades blommorna bl. a. i lungsot såsom medel att befördra upphostningen, och örten kallades på apoteken Pneumonanthæ (Lungblomma), hvilken benämning LINNÉ bibehöll såsom artnamn."

Ur Utkast till svenska växternas naturhistoria I av C. F. Nyman (1867)

"Kragblomman är en bland våra vackrare och mest bekanta ängsblommor. Icke sällan ser man den växa blandad med det täcka Darrgräset eller den rödaktiga Ängssyran; stundom är den så ymnig att den bildar nästan alldeles hvita mattor..."

...Blomstrens användande såsom ett slags orakel (då en strålblomma i sender bortryckes under det orden ja eller nej, eller får - inte, vexelvis yttras) är allmänt känt."

Ur Utkast till svenska växternas naturhistoria I av C. F. Nyman (1867)

Denna art är vår tidigaste orchidé, i mellersta Sverige vanligen i blommande redan i maj, under det de övrigas blomning pågår i juni eller juli. Den är tillika avvikand genom sina torra ståndorter, såsom ängsbackar och steniga sluttningar, vilket kan förklara, att dess utveckling infaller så tidigt, då ännu nödig fuktighet finnes att tillgå. Arten finnes sparsamt i flera av Sveriges s. och mell. landskap, ymnig endast här och där i Östersjö-skärgården, samt på Åland och i det sydligaste Norge. Den uppträder nästan alltid med två färgvarieteter i samma bestånd, en del individer med purpur-röda, de övriga med gulvita kalkblad, varav det svenska och norska namnet uppkommit. De stora skärmladen i axet äro ett bekvämt kännemärke till dess skiljande från de närstående Orchis-arterna. Nordens flora 1926

Där Adam o Eva blommade i början av maj, blommar vid midsommartid Nattviol, Fibblor, Prästkrage, Ängsskallra, mfl.

Vi vandrar ner genom marken från berget vid huset mot grannens åkertistelträda. Här har jag ett stort problem säger Ove, åkertisteln kommer att fröa av sig och komma in vid våtmarken säger han. Då måste jag för hand gå och plocka bort dem annars finns det risk att de tar över. Grannen kommer inte att ha dessa problem, han tar bara fram ogrässsprutan och kör över sin mark.

Hälften av marken framför huset är slåtteräng och resten betesmark som nu betas av nötkreatur. Det skiljer lite mellan den betade och den slagna floran. Exempelvis verkar det som om korna gillar ärtväxter mer för de flesta bestånden av dessa finner man i slåtterängen. Även klockgentsianan kan förstöras av betesdjuren. Du sa att du hade ett bestånd av klockgentsiana för trettio år sedan, hur många har du nu frågar jag? Några hundra exemplar skall jag nog kunna leta reda på säger Ove men jag har slutat räkna.

Vi går genom fuktig gräsmark med lågväxande gräsarter, blommande slåttergubbar, svinrot och rödfibbla bland mycket annat. Nu skall du få se något unikt säger Ove och böjer sig över en utblommad stängel, detta är orkiden Adam och Eva säger han. Dessa skall inte finnas här, de växer framförallt på kalkrika torrängar i östra Sverige, men det måste ha legat frön här som grott när betingelserna blev de rätta. I år blomma det sexton exemplar på olika ställen.

Kvällen lider och jag måste snart lämna denna oas i öknen. Vi hinner inte titta på dammen eller betesmarken längre bort. Ove hinner dock berätta om omgivningarna och frihetskänslan att se blomprakten och fjärilarnas flykt över ängarna. Det är fantastiskt att höra en person som brinner för sin ide och orkar genomföra den in i minsta detalj. Jag får höra om strandkanten intill Nossan, stenmuren, oxeln i gränsen, dammbygget, häggen, fjärilarna, dikeskanterna och skogsbynet. Överallt har Ove en tanke att öka den biologiska mångfalden. Tyvärr måste jag ta farväl och åka hemåt.

Väl hemma slår jag upp granspira på nätet och läser:

”Utbredning. Granspira förekommer sällsynt i södra och mellersta Sverige, men saknas helt i flera landskap. Den växer på fuktig gräsmark, i heddar och betesmarker och är vanligare i landets västra delar.”

Denna sällsynthet trampade jag i. Vi skulle behöva tusentals Ove Eriksson för att bevara något av den mångfald som försvinner. Politiker talar om ”hållbar utveckling”, men hur vet man att utvecklingen är hållbar? Ett svar på denna fråga är att en utveckling är hållbar om den biologiska mångfalden bevaras.